

www.dereta.rs

Biblioteka
FILOZOFIJA

Urednik
Aleksandar Šurbatović

Naslov originala
Friedrich Wilhelm Joseph Schelling
PHILOSOPHISCHE UNTERSUCHUNGEN ÜBER DAS
WESEN DER MENSCHLICHEN FREIHEIT
UND DIE DAMIT ZUSAMMENHÄNGENDEN GEGENSTÄNDE

iz:
Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling
WERKE
Auswahl in drei Bänden
Herausgegeben von Otto Weiß
Dritter Band S. 427-512
Leipzig 1907

Naslov originala
Martin Heidegger
SCHELLINGS ABHANDLUNG
ÜBER DAS WESEN DER MENSCHLICHEN FREIHEIT
(1809)
Herausgegeben von Hildegard Feick
Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1971

RASPRAVE O SLOBODI:

Fridrih Vilhelm Jozef Šeling

FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA O BIVSTVU ČOVEKOVE
SLOBODE I PREDMETIMA KOJI SU SA TIM POVEZANI

Martin Hajdeger

ŠELINGOVA RASPRAVA O BIVSTVU
ČOVEKOVE SLOBODE (1809)

Prevod s nemačkog
Miloš Todorović

Beograd
2016.
DERETA

PRETHODNA NAPOMENA

Između ovih korica su jedna do druge stavljene dve knjige koje deli vremenski razmak od preko sto dvadeset i pet godina. One su nastale iz pera dva velika filozofa, koji su svojom misli, svaki na svoj način, u velikoj meri učestvovali na određivanju duhovnog stanja epoha u kojima su živeli. Mnogostruki su razlozi za takav izdavački poduhvat, kao i prednosti koje odatle proističu za čitaoca.

Šelingov spis (1809) spada u najznačajnija dela nemačkog klasičnog idealizma, i to ne samo zbog originalnog razumevanja slobode, koju on definiše kao „moć dobra *i* zla”, već i zbog novog određivanja temeljnog mesta u celini svega postojećeg na koje on postavlja slobodu, kao i samog tog temelja. No, to delo doista jeste to pre svega time što svojom misli seže u vreme koje će za njim tek uslediti, što projektuje unapred dalje npr. i od grandioznog Hegelovog filozofskog sistema. Usled toga ono sačinjava povեսno-filozofski iskorak izvan okvira nemačkog idealizma i filozofije novog veka uopšte, pa utoliko i označava prelaz ka misaonim tokovima kojima se kreće savremena filozofija. Takvo stanje stvari objašnjava izm. ost. i činjenica da je Šeling, u najvećoj meri upravo svojim spisom o slobodi, izvršio snažan uticaj nadasve na one filozofe koji su dobrim delom postavili osnove i odredili smer nosećih struja mišljenja savremenog filozofiranja: na Šopenhauera, Kjerkegora, Ničea...

Hajdeger se, više od jednog stoleća nakon Šelingovog dela, stalno vraćao intenzivnom proučavanju Šelingove filozofije, u prvom redu njegove knjige o slobodi. Za nju je on u svojoj studiji o Šelingu (1936, 1941–1943) rekao da je ona „dosegla vrhunac metafizike nemačkog idealizma”, te da u njoj „do svog dovršenog oblika dolaze sva suštinska određenja te metafizike”. Njegove analize, izložene u ovoj knjizi, zasigurno nude jedno od najrespektabilnijih tumačenja tog Šelingovog spisa. Povrh toga, one se ističu iscrpnošću, s jedne, i minucioznošću svojih interpretativnih zahvata, s druge strane. Pri tome Hajdeger smešta Šelingovu misao u kontekst celine filozofske povesti, odmerava je na njenim prelomnim momentima i određuje njegovo mesto u njoj. Ujedno sa tim on izlaže i vlastiti koncept istorije filozofske misli, što u sebi uključuje i temeljno razvijanje i obrazlaganje većeg broja vlastitih filozofskih stavova. A njegova misao, kao i, ne na poslednjem mestu i njenim posredstvom, misao Šelinga, zasigurno spadaju u duhovne aktualnosti našeg povesnog trenutka.

Čitalac će, dakle, knjigom koja je pred njim moći na jednom mestu da se upozna sa značajnim delom učenja dva mislioca. No, ne samo to. Njemu je olakšano da svaki interpretativni potez onoga kasnijeg neposredno proveriti na samom interpretiranom delu, odnosno svoje razumevanje bilo kojeg mesta u Šelingovoj knjizi da uporedi sa njegovim tumačenjem od strane Hajdegera. Konačno, ovde su u potpunosti usaglašena sva terminološka rešenja dva filozofa za sve pojmove i kategorijalna određenja u njihova dva dela. To znači da će u svakom slučaju kada dva filozofa koriste istu reč za ono što svaki od njih njome želi da označi, čitalac uvek naći jednu i istu reč i na našem jeziku. Šta je pak pri tome svaki od njih mislio, razumeva se iz konteksta u kojem je ona upotrebljena, kao i iz celine dela.

Prof. dr Miloš Todorović

Fridrih Vilhelm Jozef Šeling

FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA O BIVSTVU
ČOVEKOVE SLOBODE
I PREDMETIMA KOJI SU SA TIM POVEZANI

PREDGOVOR¹

O raspravi koja sledi autor nalazi samo ponešto da napomene.

Pošto se u bivstvo duhovne prirode ubrajaju najpre um, mišljenje i saznavanje, to se suprotnost prirode i duha ispravno razmatrala najpre sa te strane. Čvrsta vera u neki puki čovekov um, ubedenost u savršenu subjektivnost sveg mišljenja i saznavanja i u potpunu bezumnost i bezmisaonost prirode, skupa sa posvuda gospodarećim mehaničkim načinom predstavljanja, time što je i ono dinamičko, koje je Kant (Kant, Immanuel) ponovo probudio, opet prešlo samo u nešto više mehaničko, a nikako nije bilo saznato u svom identitetu sa onim duhovnim, dovoljno opravdavaju taj tok razmatranja. Onaj koren suprotnosti sada je iščupan, pa učvršćivanje ispravnijeg uvida mirno može da bude prepušteno opštem napredovanju ka boljem saznanju.

Vreme je da nastupi viša ili pre svojstvena suprotnost – suprotnost nužnosti i slobode; tek njome u razmatranje dospeva najunutrašnjija središnja tačka filozofije.

Pošto se autor nakon prvog opšteg prikaza svog sistema (u „Časopisu za spekulativnu fiziku”), čije nastavljanje je, nažalost, bilo prekinuto spoljašnjim okolnostima, ograničio samo na

1 Ove napomene su izvorno obrazovale jedan deo Predgovora za *Šelingove Filozofske spise (Schellings Philosophischen Schriften)*, prvi tom, Landshut 1809, gde se ova rasprava prvi put pojavila.

prirodnofilozofska istraživanja, pa je, nakon početka učinjenog u spisu *Filozofija i religija* (*Philosophie und Religion*), koji je, dakako, krivicom prikaza ostao nerazgovetan, ova sadašnja rasprava prva u kojoj autor potpunom određenošću izlaže svoj pojam ideelnog dela filozofije, to on mora da, ako je onaj prvi prikaz trebalo da bude od nekakve važnosti, njemu pridruži najpre ovu raspravu koja već i po prirodi predmeta mora o celini sistema da sadrži dublja razjašnjenja od svih više parcijalnih prikaza.

Premda se autor o glavnim tačkama koje u njoj dolaze do reči, o slobodi volje, o dobru i zlu, o ličnosti itd., do sada nigde nije izjasnio (izuzevši jedino spis *Filozofija i religija*), to ipak nije sprečilo da mu se o tome po vlastitom nahođenju pripisuju određena, pa čak i sadržaju ovog spisa – za koji se čini da na njega uopšte nije obraćena pažnja – potpuno neprimerena mnjenja. Isto tako su mogle i nezvane, takozvane pristalice da, tobože prema osnovnim stavovima autora, iznesu ponešto naopako kako o drugim tako i o ovim stvarima.

Pristalica u svojstvenom smislu bi, doduše, tako se čini, trebalo moći da poseduje samo jedan gotov, zaključen sistem. Takav sistem autor do sada nikada nije postavio, nego je pokazivao samo pojedinačne strane takvog sistema (a i njih često samo u nekom pojedinačnom, npr. polemičkom odnošenju); time je on svoje spise proglasio za odlomke jedne celine, a da bi se uvideo sklop povezanosti tih odlomaka, zahtevala se finija nadarenost zapažanja nego što se obično nalazi kod nametljivih sledbenika, i bolja volja od one koja je uobičajena kod protivnika. Jedini znanstveni prikaz njegovog sistema, budući da taj prikaz nije bio dovršen, nije prema njegovoj svojstvenoj tendenciji niko razumeo, ili ga je u najboljem slučaju razumela samo nekolicina. Odmah nakon pojavljivanja tog fragmenta počelo je klevetanje i krivotvorenje s jedne, a tumačenje, obrađivanje i prevođenje s druge strane, od čega je najgora vrsta bilo prevođenje na neki navodno genijalniji jezik (pošto je u isto vreme glavama ovladao neki potpuno neobuzdani poetski

zanos). Sada se hoće, tako se čini, da ponovo dođe neko zdravije vreme. Ponovo se traga za onim vernim, revnosnim, prisnim. Započinje se sa tim da se praznina onih koji su se sentencama nove filozofije šepurili kao francuski pozorišni junaci, ili su se ponašali poput plesača na žici, opšte proglašava za ono što ona i jeste; istodobno su drugi, koji su po svim trgovima kao sa verglom zapevali nešto dočepano novo, konačno pobudili tako opšte gnušanje da uskoro više neće nalaziti nikakvu publiku; pogotovu ako pri svakoj nerazumljivoj rapsodiji, u koju je sakupljeno nekoliko praznih uzrečica nekog poznatog spisatelja, inače nezlonamerni prosudivači ne kažu da je ona sastavljena prema njegovim osnovnim stavovima. Radije obrađujte svakoga takvog kao da je original, što u osnovi ipak svako hoće da bude, a što u izvesnom smislu mnogi doista i jesu.

Tako, neka ova rasprava posluži tome da obori poneku predrasudu s jedne, i poneko prazno i olako brbljanje, s druge strane.

Konačno, želimo da oni koji su sa ove strane – otvoreno ili prikriveno – napali autora prikažu sada i svoje mnjenje isto onako neuvijeno kako je to i ovde učinjeno. Ako savršeno gospodarenje svojim predmetom čini mogućnim njegovo slobodno umetničko obrazovanje, onda veštačka zavijanja polemike ipak ne mogu da budu forma filozofije. Još više, međutim, želimo da se sve više učvršćuje duh jednog zajedničkog stremljenja, i da duh sektašenja, koji samo isuviše često gospodari Nemcima, ne ometa zadbijanje jednog saznanja i nazora, čije savršeno obrazovanje izgleda da je oduvek bilo određeno za Nemce i koje im, možda, nikada nije bilo bliže nego sada.

Minhen, 31. marta 1809.

Filozofska istraživanja o bivstvu čovekove slobode mogu delimično da se tiču njenog ispravnog pojma time što se činjenica slobode, ma koliko neposredno da je osećanje slobode utisnuto svakome, ipak nikako ne nalazi tako mnogo na površini da se, da bi se ona makar samo u rečima izrazila, ne bi zahtevala jedna čistota i dubina čula koja je veća od uobičajene; a delimično se ta istraživanja mogu ticati sklopa povezanosti tog pojma sa celinom jednog znanstvenog svetonazora. Pa ipak, pošto nijedan pojam ne može da bude pojedinačno određen, pa tek dokazivanje njegovog sklopa povezanosti sa celinom njemu daje poslednje znanstveno dovršenje, što mora posebno da bude slučaj kod pojma slobode, koji, ako on uopšte poseduje realnost, mora da bude ne samo neki podređen ili sporedan pojam nego jedna od gospodarećih središnjih tačaka sistema, to onda te obe strane istraživanja ovde, kao i posvuda, moraju skupa da padaju ujedno. Sledeći jednu staru, a ipak nikako i zamuklu izreku, pojam slobode bi, doduše, trebalo da bude nepodnošljiv sa sistemom uopšte, a svaka filozofija koja postavlja zahtev za jedinstvom i celovitošću bi, prema toj izreci, trebalo da izađe na poricanje slobode. Nije lako sporiti se protiv opštih uveravanja ove vrste, jer ko zna koje su ograničavajuće predstave već bile povezane sa rečju *sistem*, tako da ova tvrdnja iskazuje, doduše, nešto veoma istinito, ali takođe i veoma uobičajeno. Ili je to ono mnjenje prema kojem pojmu slobode protivreči pojam sistema

uopšte i po sebi: tada je čudno da, pošto individualna sloboda na bilo koji način ipak stoji zajedno sa celinom sveta (svejedno da li se ta celina misli realistički ili idealistički), mora da postoji bilo koji sistem, barem u božanskom razumu, sa kojim zajedno opstoji sloboda. Uopšteno tvrditi da taj sistem nikada ne može da dospe do uvida čovekovog razuma, opet znači ne tvrditi ništa, time što taj iskaz, u zavisnosti od toga kako se on razume, može da bude istinit ili lažan. Stalo je do određenja principa kojim čovek uopšte saznaje, pa na prihvatanje takvog saznanja trebalo bi da se prime-ni ono što Sekst (Sextus Empiricus) kaže u odnosu na Empedokla (Ἐμπεδοκλῆς): gramatičar i onaj koji ne zna mogu da predstave to saznanje kao da ono proističe iz razmetanja i uzdizanja iznad svih ostalih ljudi, što su svojstva koja moraju da budu strana sva-kome ko poseduje makar i samo malo vežbanja u filozofiji; ali onaj koji polazi od fizičke teorije i zna da je jedno sasvim staro učenje da ono jednako biva saznato jednakim (učenje koje navodno po-tiče od Pitagore [Πυθαγόρας] a sreće se kod Platona [Πλάτων], ali ga je mnogo ranije izgovorio Empedokle), taj će razumeti da filozof potvrđuje jedno takvo (božansko) saznanje zato što jedi-no on, primajući i održavajući razum čistim i nepomračenim od zlobe, bogom u sebi poima boga izvan sebe.² Jedino, kod onih koji su neskloni znanosti već je uobičajeno da pod znanošću razumeju jedno saznanje koje je – poput saznanja obične geometrije – sa-svim apstraktno i neživotno. Bilo bi kraće i odlučnije da se sistem poriče i u volji ili razumu prabivstva, da se kaže da uopšte ima samo pojedinačnih volja, od kojih svaka sačinjava jednu središnju tačku za sebe, te da je prema Fihteovom (Fichte, Johann Gottlieb) izrazu Ja svakog pojedinca apsolutna supstanca. Pa ipak, um koji prodire ka jedinstvu, kao i osećanje koje opstoji na slobodi i lično-sti, uvek biva odbačen samo nekom moćnom zapovešću koja traje jedan momenat, a na kraju se izgubi. Tako je Fihteovo učenje mo-ralo da posvedoči svoje priznavanje jedinstva, mada u oskudnom

2 Sekst. Empir., *adv. Grammaticos* L. I, c. 13, str. 283, ed. Fabric.

obliku jednog običajnog svetskog poretka, čime je ono, međutim, neposredno zapalo u protivrečja i neodrživosti. Stoga se čini da će, ma koliko toga se za onu tvrdnju i može navesti sa puko istorijskog stanovišta, naime, iz dosadašnjih sistema (nigde nismo pronašli razloge koji bi bili crpeni iz bivstva uma i samog saznanja), sklop povezanosti pojma slobode sa celinom svetonazora doista uvek ostati predmet jednog nužnog zadatka, bez čijeg rešenja bi sâm pojam slobode bio nesiguran a filozofija u potpunosti bez vrednosti. Jer jedino taj veliki zadatak je nesvestan i nevidljiv poticaj sveg stremljenja ka saznanju od onoga najnižeg pa sve do onoga najvišeg; bez protivrečja nužnosti i slobode potonula bi u smrt ne jedino filozofija, nego svako više htenje duha, što i jeste svojstveno onim znanostima u kojima ono nema nikakvu primenu. Povuci se iz spora time što ćemo se odreći uma, međutim, čini se sličnijim bekstvu nego pobedi. Sa istim pravom bi neko drugi mogao da okrene leđa slobodi da bi se bacio u naručje uma i nužnosti, a da ni na jednoj ni na drugoj strani ne bi bilo uzroka za trijumf.

To isto mnjenje bilo bi određenije izraženo u stavu: jedino mogućan sistem uma je panteizam, a panteizam je neizbežno fatalizam.³ Neosporno je da su takvi opšti nazivi, kojima se najednom označavaju čitavi nazori, izvrsni pronalasci. Kada se za neki sistem jedanput pronađe pravi naziv, onda se ono ostalo odaje samo od sebe, a mi smo oslobođeni napora da tačnije istražujemo ono što mu je svojstveno. I onaj koji ne zna može, čim mu oni budu samo navedeni, uz njihovu pomoć da prosuđuje i ono najmišljenije. Pa ipak, pri nekoj tako izvanrednoj tvrdnji sve zavisi od bližeg određenja pojma. Jer, doista, ne bi se moglo poricati da, ako panteizam ne označava ništa više od učenja o imanenciji stvari u bogu, svaki umski nazor mora u bilo kojem smislu da bude uvučen u to učenje.

3 Poznate su i ranije tvrdnje te vrste. No to, da li izjašnjavanje Fr. Šlegela (Schlegel, Friedrich) u spisu: *O jeziku i mudrosti Indijaca (Über die Sprache und Weisheit der Indier)*, str. 141: „panteizam je sistem čistog uma”, može da ima nešto drugačiji smisao, ovde ostavljamo po strani.

Ali ovde upravo smisao pravi razliku. Neosporno je da se sa tim može povezati fatalistički smisao; ali, da on sa tim nije suštinski povezan, očigledno je iz toga što su toliki mnogi upravo najživljim osećanjem slobode bili nagnani na onaj nazor. Većina bi, ako bi bili iskreni, priznali da se njima, prema tome kako su sačinjene njihove predstave, čini da je individualna sloboda u protivrečju sa skoro svim svojstvima jednog najvišeg bivstva, npr. sa svemoći. Slobodom se tvrdi jedna prema principu neuslovljena moć izvan i pored božanske moći, koja je usled onih pojmova nemisliva. Kao što Sunce na nebeskom svodu gasi sva nebeska svetla, tako – i još mnogo više – beskonačna moć gasi svaku konačnu. Apsolutna kazualnost u Jednom bivstvu dopušta svim drugim bivstvima samo još neuslovljenu pasivnost. K tome dolazi dependencija svih svet-skih bivstava od boga, kao i to da je čak i njihovo dalje trajanje samo neko stalno obnavljano stvaranje u kojem konačno bivstvo ipak ne biva produkovano kao nešto neodređeno opšte, nego kao ovo određeno, pojedinačno bivstvo sa takvim i nikakvim drugim mislima, stremljenjima i postupanjima. Kazati da bog zadržava svoju svemoć da bi čovek mogao da postupa, ili da on dopušta slobodu, ne objašnjava ništa; ako bi bog na jedan trenutak povukao svoju moć, onda bi čovek prestao biti. Ima li protiv ove argumentacije nekog drugog izlaza osim da čoveka sa njegovom slobodom, pošto je ona nemisliva u suprotnosti sa svemoći, spasimo u sâmo božansko bivstvo, da kažemo da čovek nije izvan boga nego u bogu, te da i sama njegova delatnost zajedno sa ostalim spada u život boga? Polazeći upravo od ove tačke, mističari i religiozni duhovi svih vremena dospevali su do vere u jedinstvo čoveka sa bogom, za koju se čini da najunutrašnjijem osećanju pripisuje isto onoliko koliko umu i spekulaciji – ili još i više. Čak i sâmo Pismo upravo u svesti o slobodi nalazi pečat i jamstvo vere da mi u bogu živimo i jesmo. Pa kako onda *to* učenje može nužno da se spori sa slobodom, koje su u pogledu čoveka toliki mnogi tvrdili upravo da bi spasili slobodu?

Drugo objašnjenje panteizma, za koje se obično veruje da bliže pogađa, svakako je ono po kojem se on sastoji u potpunoj identifikaciji boga sa stvarima, jednoj mešavini tvorevine sa tvorcem, iz čega biva izvedeno još mnoštvo drugih krutih i nepodnošljivih tvrdnji. Jedino, neko totalnije razlikovanje stvari od boga nego što je ono koje se nalazi kod Spinoze (Spinoza, Baruch Benedictus), koji se za to učenje smatra klasičnim, jedva da se dâ misliti. Bog je ono što je u sebi i što biva pojmljeno jedino iz samog sebe, a ono konačno je ono što je nužno u nečemu drugom i što može biti pojmljeno samo iz tog drugog. Očigledno je da usled ovog razlikovanja stvari nisu, onako kako bi svakako moglo da izgleda prema površno posmatranom učenju o modifikacijama, od boga različite samo stupnjevito ili svojim ograničenjima, nego *toto genere*. Ma kakav bi inače mogao biti njihov odnos prema bogu, one su apsolutno odvojene od boga time što one mogu biti samo u i prema nečemu drugom (naime Njemu), što je njihov pojam jedan izvedeni pojam koji uopšte ne bi bio mogućan bez pojma boga, pošto je, nasuprot tome, jedino ovaj poslednji samostalan i izvoran, jedino on je samog sebe potvrđujući, prema kojem se sve ostalo može odnositi samo kao ono potvrđeno, samo kao posledica prema osnovu. Samo pod tom pretpostavkom važe ostala svojstva stvari, npr. njihova večnost. Bog je po svojoj prirodi večan – stvari samo sa njim i kao posledica njegovog postojanja, tj. na izvedeni način. Upravo zbog ove razlike ne mogu, kako se obično prikazuje, sve pojedinačne stvari zajedno da sačinjavaju boga, time što nika kvom vrstom sažimanja ono što je po svojoj prirodi izvedeno ne može da pređe u ono što je po svojoj prirodi izvorno, to može isto onako malo kao što pojedinačne tačke jedne periferije uzete zajedno ne mogu da sačinjavaju tu periferiju, pošto ona kao celina njima po pojmu nužno prethodi. Još neukusniji je zaključak da kod Spinoze čak pojedinačna stvar mora biti jednaka bogu. Jer, ako bi se kod njega i nalazio jak izraz, da je svaka stvar jedan modifikovani bog, onda su elementi tog pojma toliko protivrečni da se on

neposredno u sažimanju ponovo raspada. Jedan modifikovani, tj. izvedeni bog nije bog u svojstvenom eminentnom smislu; ovim jedinim dodatkom stvar ponovo stupa na svoje mesto kojim je ona večno odvojena od boga. Razlog takvih pogrešnih tumačenja, koja su u velikoj meri iskusili i drugi sistemi, leži u opštem pogrešnom razumevanju zakona identiteta ili smisla kopule u sudu. Ako je moguće da se čak i jednom detetu učini pojmljivim da ni u jednom mogućnom stavu, koji prema prihvaćenom objašnjenju iskazuje identitet subjekta sa predikatom, ne biva iskazana podjednakost ta dva, pa ni samo neki njihov neposredovan sklop povezanosti, time što npr. stav: ovo telo je plavo, ne bi posedovao smisao: telo je u onome i onim, u čemu i čime ono jeste telo, takođe plavo, nego samo ovaj smisao: isto ono, šta to telo jeste, jeste, iako ne u istom pogledu, i plavo; ipak je ova pretpostavka, koja ukazuje na potpuno neznanje o bivstvu kopule, u naše vreme stalno bila činjena u odnosu na višu primenu zakona identiteta. Neka bude postavljen npr. stav: ono savršeno je ono nesavršeno, onda je smisao ovaj: ono nesavršeno nije time da i u čemu ono jeste nesavršeno, nego onim savršenim koje je u njemu; za naše vreme, međutim, on ima ovaj smisao: ono savršeno i ono nesavršeno su podjednaki, sve je jednako sebi, ono najlošije i ono najbolje, glupost i mudrost. Ili, dobro je zlo, što treba da kaže koliko i: zlo ne poseduje moć da samim sobom jeste, ono u njemu bivstvujeće je (po sebi i za sebe posmatrano) dobro: onda ovo biva ovako izloženo: večna razlika prava i neprava, vrline i poroka, biva poreknuta, oba su logički ono isto. Ili, ako u jednoj drugačijoj formulaciji ono nužno i ono slobodno bivaju proglašeni kao jedno, čega je smisao: ono isto (u krajnjoj instanci), koje je bivstvo običajnog sveta, takođe je bivstvo prirode, onda to biva ovako razumljeno: ono slobodno nije ništa do sila prirode, opruga koja je kao i svaka druga podvrgnuta mehanizmu. To isto događa se kod stava da je duša jedno sa telom, koji biva ovako izlagan: duša je materijalna, vazduh, eter, nervni sok i t. sl., jer ono obrnuto, da je telo duša, ili u prošlom stavu,

da je ono prividno nužno po sebi nešto slobodno, premda se to isto tako može uzeti i iz stava, biva smišljeno stavljeno na stranu. Kod takvih pogrešnih razumevanja koja, ako nisu namerna, pretpostavljaju jedan stepen dijalektičke nepunoletnosti, koju je grčka filozofija napustila i prevazišla skoro u svojim prvim koracima, čine preporučivanje temeljnog studiranja logike prekom dužnošću. Stara dubokoumna logika razlikovala je subjekat i predikat kao prethodeće i sledeće (*antecedens et consequens*), i time je izrazila realni smisao zakona identiteta. Čak u tautološkom stavu, ako on možda ne treba da bude potpuno besmislen, ostaje taj odnos. Onaj ko tu kaže: telo je telo, kod subjekta stava pouzdano misli nešto drugo nego kod predikata – naime, kod onoga misli jedinstvo, kod ovoga pojedinačna, u pojmu tela sadržana svojstva, koja se prema tome istom odnose kao *Antecedens* prema *Consequensu*. Upravo to je smisao jednog drugog starijeg objašnjenja, prema kojem su subjekat i predikat bili naspramstavljeni kao ono uvijeno i ono odvijeno (*implicitum et explicitum*).⁴

4 I g. Rajnhold (Reinhold, Karl Leonhard), koji je hteo da logikom preinači celu filozofiju, ali za koga izgleda da ne poznaje ono što je već Lajbnic (Leibniz, Gottfried Wilhelm), čijim stopama on sebi predstavlja da ide, prilikom prigovorâ Visovacijusa ([*Wissowatius*], Opp. T. I ed. Dutens, str. 11) kazao o smislu kopule, još uvek se radom iscrpljuje na toj zabludi, prema kojoj on identitet zamenjuje sa podjednakošću. Na jednom listu koji leži pred nama stoji sledeće mesto koje potiče od njega: „Prema zahtevu Platona i Lajbnica zadatak filozofije sastoji se u pokazivanju podređivanja onoga konačnog pod ono beskonačno, a prema zahtevu Ksenofana (Ξενοφάνης), Bruna (Bruno, Giordano), Spinoze i Šelinga u pokazivanju neuslovljenog jedinstva ta dva.” Ukoliko ovde jedinstvo usled suprotnosti očigledno treba da označava jednakost, ja uveravam g. Rajnholda da se on, barem što se tiče poslednje dvojice, nalazi u zabludi. Gde se za podređivanje onoga konačnog pod ono beskonačno može naći oštrij izraz od onoga gornjeg Spinozinog? Oni koji žive moraju da se zauzimaju za one koji više nisu prisutni protiv sramoćenja, kao što mi očekujemo da će u istom slučaju u pogledu nas učiniti oni koji će živeti posle nas. Ja govorim samo o Spinozi i pitam, kako treba da se nazove taj postupak da se o sistemima, ne poznavajući ih temeljno, javno tvrdi šta se kome sviđa, kao da je upravo nekakva sitnica da im se podmeće ovo ili ono? U običnom običajnom društvu to bi se nazvalo *nesavesnim*. – Prema jednom drugom mestu na istom listu, osnovna greška sve novije filozofije, isto onako kao i one starije, za g. Rajnholda leži u nerazlikovanju (zbrnci, zamenjivanju) jedinstva (identitet)

Martin Hajdeger

ŠELINGOVA RASPRAVA

O BIVSTVU ČOVEKOVE SLOBODE

(1809)

PREDGOVOR IZDAVAČA

Ovaj spis u glavnom delu donosi tekst jednog predavanja koje je bilo održano u letnjem semestru 1936. na Univerzitetu u Frajburgu u Brajzgau. Rukopisni predložak je bio prepisan i – u onoj meri u kojoj je on sadržavao samo uputstva u formi natuknica – dopunjen i doveden do povezanih rečenica. Dužna sam veliku zahvalnost gospodinu profesoru Hajdegeru (Heidegger, Martin) za savet koji mi je pomogao, a koji mi je on dao pri kolacioniranju teksta.

Pošto se kod ovde objavljenog manuskripta radi o predlošku za jedno predavanje, u ponovnom prepisivanju povremeno se zahtevalo da se ona pomoć za razumevanje, koja je data na način predavanja, radi ispomoći zameni tako što su uključivane reči tumačenja. U sasvim pojedinačnim slučajevima su isto tako izostavljena ponavljanja ili kratke uzgredne napomene, ako je izgledalo da su one suvišne za razumevanje. Uopšte uzevši, stil govorenja je zadržan.

Dodatak donosi nekolicinu delova iz manuskripata za pripremu jednog seminara o Šelingu (Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph) za napredne studente u letnjem seminaru 1941; te delove sam ja izabrala. Gospodin Fric Hajdeger (Heidegger, Fritz) već se bio pobrinuo za prepis tih manuskripata. – Pored toga, dodatak sadrži i jedan izvadak iz beležaka za seminar iz godina 1941. do 1943, beležaka koje su pred nama isto tako u formi prepisa.

Srdačno se zahvaljujem gospodi dr Hartmutu Buhneru (Buchner, Hartmut) i dr Fridrihu Vilhelmu fon Hermanu (Herrmann, Friedrich-Wilhelm von) za njihovu brižljivu pomoć pri čitanju korektura; gospodinu dr Buhneru još dodatno i za njegova uputstva koja su zabeležena u „napomenama”.

Hildegard Fajk (Feick, Hildegard)

UVODNA RAZMATRANJA

1. Šelingovo delo i zadatak izlaganja

Šeling razmatra bivstvo (*Wesen*) čovekove slobode u jednoj raspravi koja nosi naslov

Filozofska istraživanja o bivstvu čovekove slobode i predmetima koji su sa tim povezani (Philosophische Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freyheit und die damit zusammenhängenden Gegenstände).

Ta rasprava se prvi put pojavila zajedno sa Šelingovim ranije objavljenim radovima u jednom tomu koji je naslovljen:

F. V. Šelingovi filozofski spisi (F. W. Schelling's philosophische Schriften). Prvi tom. Landshut, kod Filipa Krila (Krüll, Philipp), univerzitetskog knjižničara, 1809.⁴¹

Napoleon (Buonaparte, Napoleon I) je 1809. zagospodario Nemačkom, tj. ovde: tlačio je i osramotio Nemačku. Od 1806. carstvo više nije postojalo ni po svom imenu. U toj godini šesnaest nemačkih kneževa se pod Napoleonovim protektoratom udružilo u Rajnski savez. Oni su 1. avgusta na skupštini u Regenzburgu

41 Ova rasprava se tu nalazi na stranama 397–511. Jedino pojedinačno izdanje za vreme Šelingovog života pojavilo se u Enslinškoj knjižnici kod Rojtlingena.

objavili svoje odvajanje od carstva. Šestog avgusta je Franc II (Franz II) odgovorio tako što se odrekao nemačke carske krune. Pruska je 14. oktobra 1806. kod Jene i Aueršteta doživela svoj najdublji pad. Napoleon je pisao sultanu: „Pruska je iščezla.” Kralj je pobegao za Memel u poslednji kutak nemačke zemlje. Mirom u Tilzitu Pruska je potisnuta na desnu obalu Elbe. Saksonija je prešla u Rajnski savez. Francuski je bio službeni jezik sve do Elbe.

Godine 1808. Napoleon je sazvaio sabor kneževa u Erfurtu. Tamo je Gete (Goethe, Johann Wolfgang) stupio u jedan razgovor sa Napoleonom. Razgovarali su o pesništvu, posebno o tragediji i prikazivanju sudbine. Napoleon je kazao: „Tragedije su pripadale jednom mračnijem dobu. Šta se sada hoće sa sudbinom? Politika je sudbina! – Dođite u Pariz, to potpuno zahtevam od Vas. Tamo postoji jedan veći svetonazor.”

Godine 1809: Gete je ušao u 60. godinu života. Upravo se pojavio *Faust*, prvi deo. Pet godina pre toga, 1804, umro je Kant (Kant, Immanuel) kao osamdesetogodišnjak; četiri godine pre toga, 1805, smrt je – pre vremena – pokosila Šilera (Schiller, Friedrich). Napoleon je 1809. u bici kod Asperna pretrpeo svoj prvi težak poraz. Tirolski seljaci su ustali pod Andreasom Hoferom (Hofer, Andreas).

U međuvremenu je na severu Pruska ponovo počela da nalazi svoj „čvrst i siguran duh” (Fihte). Carski baron od Štajna vodio je novo oblikovanje uprave. Šarnhorst (Scharnhorst) je stvorio duh i formu jedne nove vojske. Fihte je u Berlinskoj akademiji držao svoje govore nemačkoj naciji. Svojim propovedima u Crkvi Trojstva Šlajermaher (Schleiermacher, Friedrich Ernst Daniel) postao je politički učitelj berlinskog društva.

Godine 1809. je Vilhelm fon Humboldt (Humboldt, Wilhelm von) postao pruski ministar kulture, i sproveo je Fihteovim (Fichte, Johann Gottlieb) i Šlajermaherovim spomen-spisima pripremljeno osnivanje Univerziteta u Berlinu. Iste godine se kraljevski dvor vratio iz Kenigzberga natrag u Berlin. U godini za tom umrla je kraljica Lujza (Luise). U sledećoj godini je na Vanskom jezeru

pucao na sebe i ubio se Hajnrih fon Klajst (Kleist, Heinrich von), pesnik koji je dugo bio nošen mračnim planom da nasilno odstrani Napoleona – Napoleona kome se Gete divio kao velikom „prirodnom fenomenu”, koga je Hegel (Hegel, Georg Wilhelm Friedrich), kada ga je nakon bitke kod Jene video kako jaše kroz grad, nazvao „svetskom dušom”, a o kojem je stari Bliher (Blücher, Gebhard Leberecht von) kazao: „Pustite ga da radi, on je ipak jedan glupan.” U međuvremenu je Hardenberg (Hardenberg, Karl August), diplomata, postao državni kancelar Pruske; on je nastajuće prusko-nemačko uzdizanje sačuvao od prevremenog rasparčavanja.

Svi ti novi ljudi su, međutim – sasvim različiti i na svoj način samovoljni – bili jedinstveni u onome šta su hteli. A to što su oni hteli – to dolazi do izražaja u onoj reči opomene koja je kružila među njima. Oni su nastajuću prusku državu među sobom nazivali „*državom inteligencije*”, tj. duha. Pre svih je *vojnik* Šarnhorst sve tvrdoglavije za rat, doduše, zahtevao hrabrost, ali za mir je zahtevao znanja i opet znanja i obrazovanje. Obrazovanje, to je tada značilo: bitno znanje koje oblikujući prožima sva osnovna postavljanja povesnog tubitka, ono znanje koje je pretpostavka svake velike volje.

A ubrzo je trebalo da se obelodani duboka neistinitost one reči koju je Napoleon kazao Geteu u Erfurtu: politika je sudbina. Ne, duh je sudbina, i sudbina je duh. A bivstvo duha je sloboda.

Godine 1809. pojavila se Šelingova rasprava o slobodi. Ona je najveće Šelingovo postignuće, a istodobno ona je i jedno od najdubljih dela nemačke, pa time i zapadne filozofije.

Dve godine pre Šelingove rasprave o slobodi, 1807, pojavilo se Hegelovo prvo i najveće delo: *Fenomenologija duha* (*Die Phänomenologie des Geistes*). Predgovor za to delo sadrži jedno oštro odbacivanje Šelinga, te je i vodilo do definitivnog raskida između ta dva prijatelja iz mladosti. Trećeg iz saveza mladalačkog

prijateljstva trojice Švaba, Helderlina (Hölderlin, Friedrich), u to isto vreme su njegovi bogovi već bili uzeli i odveli u zaštitu ludila.

Tako su ta trojica, koji su kao drugovi sa studija na tbingenskom fakultetu zajedno nastanjivali jednu odaju, bila otrgnuta jedan od drugoga u svom tubitku, a to znači istodobno i u svom delu, ali se oni nisu jednostavno razišli. Oni su samo provodili, svako prema svom zakonu, jedno oblikovanje nemačkog duha, a preobražaj tog oblikovanja u povescu snagu još nije proveden – tâ on može da bude proveden tek onda kada pre toga mi budemo ponovo naučili da se stvaralačkom duhu divimo i da ga čuvamo.

Kada je objavio svoju raspravu o slobodi, Šeling je bio 34 godina star. Svoj prvi filozofski spis dao je da se objavi u poslednjoj godini svog studiranja (1794): *O mogućnosti forme filozofije uopšte* (*Über die Möglichkeit einer Form der Philosophie überhaupt*). Filozofska tematika uopšte nije mogla da bude još šire razapeta. Od ovog spisa pa do rasprave o slobodi odvijao se buran razvoj njegovog mišljenja. Svaka godina tog petnaestogodišnjeg vremenskog raspona donosi jednu ili više rasprava, a među njima i odlučujuća dela poput *Prvi projekat jednog sistema filozofije prirode* (*Erster Entwurf eines Systems der Naturphilosophie*), 1799, i *Sistem transcendentnog idealizma* (*System des transcendentalen Idealismus*), 1800. Onaj prvi doveo je Fihteov idealizam u sasvim novo područje, a idealizam uopšte na jedan novi put. Ovaj drugi je postao prethodnik Hegelove *Fenomenologije duha* i priprema za Šelingove vlastite kasnije spise. Godine 1801. pojavio se *Prikaz mog sistema filozofije* (*Darstellung meines Systems der Philosophie*).

Nakon rasprave o slobodi Šeling, ne uzimajući u obzir nekolicinu prigodnih govora i onaj dole spomenuti polemički spis protiv F. H. Jakobija (Jacobi, Friedrich Heinrich), nije objavio više ništa. Taj četrdesetpetogodišnji vremenski raspon sve do njegove smrti 1854, međutim, ne znači ni odmaranje na onome što se do tada doseglo, a pogotovu ne neko gašenje misaone snage. Ako nije

došlo do oblikovanja svojstvenog dela, onda to leži u vrsti postavljanja pitanja u koje je Šeling urastao počev od rasprave o slobodi.

Samo polazeći odatle može da bude pojmljeno vreme ćutanja – ili bolje, obrnuto: činjenica tog ćutanja baca svetlost na teškoću i novovrsnost ispitivanja, pa i na jasno znanje mislioca o svemu tome. Ono što se obično navodi kao objašnjenje tog vremenskog perioda Šelingove ćutnje svrstava se tek u drugi ili treći plan, a u osnovi spada u područje brbljarija. Izvesnu krivicu u tome ima i sam Šeling utoliko što prema tome nije bio dovoljno neosetljiv. Ono, međutim, što se u to vreme spisateljske ćutnje dešavalo u misaonom radu, u izvesnoj meri možemo da procenjujemo po 90 predavanja koja smo predajom nasledili iz ostavštine. U izvesnoj meri – jer između predavanja i oblikovanog dela, koje uz to počiva u samom sebi, razlika nije samo u stepenu, nego je bitna. Šelingu je, međutim, delo moralo – ako to sme da se kaže – da zakaže, zato što postavljanje pitanja pri tadašnjem stanovištu filozofije nije dopuštalo nikakvu unutrašnju središnju tačku. I jedan suštinski mislilac posle Šelinga, Niče (Nietzsche, Friedrich), slomio se na svom svojstvenom delu – na *Volji za moć* (*Wille zur Macht*), i to iz istog razloga. Ali, to dvostruko veliko zakazivanje velikih mislilaca nije nikakvo podbacivanje, i nije ništa negativno – naprotiv. To je znak nadolaska nečega sasvim drugog, svetlosni bljesak jednog novog početka. Onaj koji bi istinski znao osnov tog zakazivanja, i koji bi ga znajući savladao, morao bi da postane osnivač novog početka zapadne filozofije.

Niče je jedanput u vreme svog najvećeg stvaranja i svoje najdublje usamljenosti u jednom primerku za posvetu svoje knjige *Jutarnje rumenilo* (*Morgenröte*, 1881) napisao sledeće stihove:

„Ko jednom ima da objavi Mnogo,
U sebi oćuti Mnogo.
Ko jednom ima da raspali munju,
Mora dugo – oblak biti.” (1883)

Šelingova rasprava o slobodi jedno je od onih sasvim retkih dela u kojima počinje da se oblikuje jedan takav oblak. On još lebdi nad nama. Mi koji smo kasnije došli imamo kao najbližu *samo* ovu jednu dužnost: da pokazujemo na taj oblak. To treba da se dogodi time što ćemo izložiti tu raspravu o slobodi. A pri tom izlaganju postoje tri neposredne namere:

1. Pojmiti bivstvo čovekove slobode, a to znači istodobno pojmiti pitanje o slobodi. Time se najunutrašnjije središte filozofije uzdiže u znanje – a mi se znajući premeštamo *u* njega.

2. Valjalo bi da polazeći odatle približimo sebi Šelingovu filozofiju u celini i u njenim osnovnim crtama.

3. Na tom putu mi ćemo dostići jedno razumevanje filozofije nemačkog idealizma u celokupnosti iz njegovih pokretajućih sila, jer Šeling je svojstveno stvarajući i najdalje zahvatajući mislilac čitavog tog perioda nemačke filozofije. On to jeste *tako* mnogo da on iznutra izgoni nemački idealizam izvan i preko njegovog vlastitog osnovnog položaja.

Naravno, on još ne dovodi ovo ispitivanje na ono metafizičko mesto, u koje je Helderlin znao pesnički da se vine, da bi, daka-ko, upravo time ostao potpuno usamljen. Povest usamljenosti tog pesnika i mislioca nikada neće moći da bude napisana, ali to i nije neophodno. Dovoljno je ako nešto od toga zauvek zadržimo u pamćenju.

Mi ćemo odmah (na narednom času) započeti izlaganje Šelingove rasprave o slobodi. Njen tekst je kao izdvojen dostupan u jednom izdanju „Filozofske biblioteke”. Postupak izlaganja je sledeći: sledićemo korak po korak tok rasprave, i razvijaćemo svagda na pojedinačnim stajalištima ono što je neophodno da se povesno zna, a to znači da se istodobno zna i prema samoj stvari. Time što ćemo tako zadobiti neko razumevanje rasprave, ona će se sama odmaći od nas i utisnuti u događanje filozofije nemačkog idealizma, pa će tako istodobno otvoriti najunutrašnjiji zakon te povesi, a sa tim i ono što i mi sami moramo da savladamo da bismo

došli u ono slobodno. Ono što je bitno nikada se u povesti čoveka ne prevazilazi time što ćemo mu okrenuti leđa i pukim zaboravom prividno učiniti sebe slobodnim. Jer, to bitno uvek se iznova vraća, pa pitanje ostaje samo: da li je jedno doba tada za to spremno i dovoljno snažno?

2. Podaci o Šelingovom životu, izdanja dela i spisi o njemu

Ali neka pre izlaganja Šelingove rasprave budu ukratko rečene još dve stvari:

1. jedan kratak i više spoljašnji nacrt toka Šelingovog života,
2. jedno uputstvo na najneophodnije i najupotrebljivije oruđe za naš rad.

1) Tamo gde je tradicijom nasleđeno delo jednog mislioca, ili delovi i tragovi njegovog dela, „život” jednog filozofa ostaje nevažan za javnost. Opisivanjem života mi i tako nikada ne dobijamo na znanje ono što je svojstveno za jedan filozofski tubitak. No, ako se uprkos tome i daju nekoliko grubih uputstava na spoljašnji tok Šelingovog života, onda se to događa više u nameri da se time ponudi jedna mogućnost da se taj životni tok razgovetnije uvrsti u poznatu povest vremena.

Šeling potiče, kao i neki drugi veliki Nemci, iz jedne protestantske sveštenečke kuće. Rođen je 27. januara 1775. u švapskom gradiću Leonbergu – u mestu rođenja velikog astronoma Johana Keplera (Kepler, Johannes). Dve godine kasnije, 1777, Šelingov otac je kao propovednik i profesor pozvan na teološku pripremnu školu u Bebenhauzenu kod Tilingena. Sa 10 godina je mladi Šeling došao u latinsku školu u Nirtingenu, u gradić u kojem je istovremeno svoje dečačko doba proživio i Helderlin. Već nakon godinu dana otac je morao da povuče dečaka iz škole, zato što on tamo, prema izjavi učiteljâ, nije imao više ništa da nauči. Tako je Šeling

posećivao nastavu u Bebenhauzenu zajedno sa starijim seminaristima do 1890. godine, u kojoj je on – dakle, kao petnaestogodišnjak – bio upisan kao student na Univerzitet u Tbingenu. Već učitelji u Bebenhauzenu prepoznali su u njemu jednog *ingenium praecoxa*, jednu rano sazrelu stvaralačku nadarenost. Šeling je već i pre svog univerzitetskog perioda pored ostale filozofske školske literature, koju je on odbijao, čitao Lajbnicovu (Leibniz, Gottfried Wilhelm) *Monadologiju*. To delo je ostalo odlučujuće za njegov čitav budući filozofski rad. O Kantu Šeling još nije znao ništa. U istoj godini, međutim, u kojoj je Šeling stupio na Univerzitet u Tbingenu, pojavilo se ono Kantovo delo koje je bilo kamen temeljac za mladi naraštaj i za oblikovanje nemačkog idealizma: *Kritika moći suđenja* (*Kritik der Urteilkraft*).

Šeling je studirao 5 godina u Tbingenu, 2 godine filozofiju i 3 godine teologiju; on je bio na istom studijskom toku istovremeno sa Helderlinom i Hegelom, dvojicom koji su bili vršnjaci i pet godina stariji od Šelunga, i koji su pre njega napustili univerzitet.

Kantova filozofija, Francuska revolucija, Grci, spor oko panteizma, koji se rasplamsao Jakobijevim spisom o Spinozi⁴² (Spinoza, Baruch Benedictus), određivali su duhovni svet Tbingenovaca sve do svakodnevnih životnih običaja. Šeling je, kao što je već bilo spomenuto, još u poslednjoj godini svog studiranja objavio svoj prvi filozofski spis, koji je stajao sasvim pod uticajem Fihteovog učenja o znanosti, koje je upravo tada postalo poznato. Kada je za uskrš 1795. Helderlin, koji je u Jeni za vreme svoje tamošnje delatnosti kućnog učitelja slušao Fihtea, posetio Šelunga u Tbingenu, on je ovome mogao da potvrdi da je on (Šeling) „upravo onoliko daleko koliko i Fihte”.

I Šeling je, poput njegovih prijatelja, postao kućni učitelj, i to u Lajpcigu, gde se istodobno marljivo bavio studijom prirodnih znanosti. U 1798. godini, dakle, sa 23 godine, Šeling je na podstrek Fihtea i na nagovor Getea bio pozvan u Jenu kao vanredni

42 Spis F. H. Jakobija pojavio se 1785, a drugo prošireno izdanje 1789.

neplaćeni profesor filozofije. Dovoljna su imena Vajmara i Jene da bismo mogli da saznamo u koliko živom i burnom duhovnom svetu je Šeling mogao da se razvija. Povrh toga, 1801. godine i Hegel dolazi iz Frankfurta u Jenu, da bi se tamo habilitirao.

Jensko vreme, 1798–1803. godine, najplodnije je doba u Šelingovom životu; tada je on i zasnovao svoj sistem a da, naravno, nije kruto istrajavao na njemu. U Jeni je on prvi put držao svoja predavanja o metodi akademskih studija⁴³, koja su postala čuvena. Stvarne i lične stvari dovele su 1803. do njegovog odlaska. Nakon kratke nastavničke delatnosti u Virzburgu, Šeling se 1806. preselio u Minhen, u kojem tada još nije bilo univerziteta; Šeling je postao član Akademije znanosti i generalni sekretar Akademije likovnih umetnosti. Ne uzimajući u obzir prekid usled boravka u Erlangu 1820–1827, Šeling je ostao u Minhenu sve do 1841. godine. Godine 1826. starobavarski Univerzitet Ingolštata u Landshutu (tamo od 1800) bio je premešten u Minhen. Poziv upućen Šelingu da dođe na taj univerzitet bio je – uprkos tajnih spletki protiv toga – nešto samorazumljivo.

Godine 1831. umro je Hegel, koji je od 1818. razvio blistavu delatnost u Berlinu i zagospodario filozofijom u Nemačkoj. Ubrzo je zaživeo plan da se Šeling pozove kao njegov naslednik. Ali do toga je došlo tek 1841. godine, nakon što je na vlast stupio Fridrih Vilhelm IV (Wilhelm, Friedrich IV). Šeling je čitao svoja predavanja u Berlinu do 1846, ali on nije mogao da razvije jednako blistavu delatnost kao Hegel. Razlog za to nije ležao samo u vrsti njegove tadašnje filozofije, već je ležao i u duhu i neduhu tog čitavog doba. Šeling se povukao iz svake javne delatnosti, i do svoje smrti 1854. živeo je sasvim u oblikovanju svog planiranog glavnog dela, koje nije prevazišlo oblik nizova predavanja.

Pri spominjanju Šelingovog imena uobičajilo se da se rado upućuje na to da je taj mislilac stalno menjao svoje stanovište, što

43 *Predavanja o metodi akademskih studija (Vorlesungen über die Methode des akademischen Studium)* Šeling je objavio 1803.

se pokatkad okarakterisalo čak i kao jedan karakterni nedostatak. Istina je, međutim, da se retko kad neki mislilac od svog najranijeg doba tako strasno borio za svoje jedno i jedino stanovište kao što je to činio Šeling. Nasuprot tome, Hegel, taj oprezni čovek, objavio je svoje prvo veliko delo tek u 37. godini; time je, međutim, on istodobno već i bio načisto sa filozofijom i svojim stanovištem; ono što je sledilo bilo je izrada i primena – naravno, sve to u velikom stilu i raskošnoj sigurnosti.

Šeling je pak sve morao uvek iznova da napušta i uvek iznova to isto ponovo da dovodi na neki osnov. Jednom prilikom Šeling je rekao (IX, 217–218; 5, 11–12):

„Samog boga mora da napusti onaj koji hoće da stavi sebe na početnu tačku istinski slobodne filozofije. Ovde to znači: ko hoće da dobije to, on će ga izgubiti, a ko ga napusti, taj će ga pronaći. Samo onaj je došao na osnov samog sebe i saznao čitavu dubinu života ko je jedanput bio sve napustio i sâm bio napušten od svega, kome je sve potonulo i koji je sebe video jedino sa onim beskonačnim: jedan veliki korak koji je Platon uporedio sa smrću.”

Šeling je taj korak učinio više puta. Zbog toga je on najčešće bio lišen mira i kontinuiteta u razvoju, pa stoga njegovom stvaranju često i nedostaje pouzdanost poslednje izrade. Ali sve to nema ničega zajedničkog sa fatalnom gipkošću menjanja stanovišta.

Ono što je taj dugi život zapravo nosilo, ispunjavalo i uvek iznova vuklo dalje ka novim zaletima, to je ono što mi treba da iskusimo izlaganjem spisa o slobodi. Ne moramo da poznajemo ništa osim slike starog Šelunga da bismo naslutili da je u tom misaonom životu proticala ne samo jedna lična sudbina nego da je sam povesni duh Nemaca tražio jedan oblik za sebe.

2) Pomoćna sredstva našeg rada. (v. str. 101)

a) *Šelingova dela* je ubrzo nakon njegove smrti izdao njegov po starosti drugi sin, 1856–1861. u 14 tomova i 2 odeljka; I odeljak obuhvata 10 tomova: tu je uključeno sve ono što se pojavilo odvojeno, kao i članci i rasprave u časopisima, akademski govori i predavanja, a delom je dopunjeno i onim što nije bilo objavljeno. U II odeljku (1856–1858) iz zaostavštine je učinjeno dostupnim kasnije učenje filozofa u predavanjima, onako kako se ono obrazovalo počev od 1805. (filozofija mitologije i otkrovenja).

Izvestan nadomestak za ovo celokupno izdanje, koje je postalo retko, nude „*Šelingova dela*. Prema originalnom izdanju u novom poretku izdato od strane Manfreda Šretera (Schröter, Manfred)”; do sada, počev od 1927. pojavilo se 6 glavnih tomova; ovde je takođe štampana paginacija starog izdanja dela.⁴⁴

Pored toga mogu da se upotrebe: *Šelingova dela*. Izbor u 3 toma, 1907. u filozofskoj biblioteci kod Majnera. Tu su takođe izdvojeni pojedinačni spisi, poput našeg teksta.

Neizostavna su kao izvorno delo za povest Šelingovog života, ali i za postajanje njegovih dela, tri toma: *Iz Šelingovog života. U pismima*. 1869–1870. izdato od strane G. L. Plita (Plitt, G. L.).⁴⁵

K tome; Fihteova i Šelingova pismena prepiska iz zaostavštine njih obojice, 1856.⁴⁶

44 Tekstovi koje je Šreter doneo u novom poretku predstavljaju jedan anastatički otisak na osnovu starog izdanja Šelingovog sina.

45 Zbirka pisama trebalo bi da posluži kao pripremni rad za jedan od strane izdavača WW-a planirani celokupni prikaz Šelingovog života i dela. Plita je Šelingova porodica ovlastila za to izdanje, nakon što je izdavač *Delâ*, Šelingov sin, preminuo pre dovršenja Šelingove biografije.

46 Izdavači su bili I. H. Fihte (Fichte, Immanuel Hermann) i K. Fr. A. Šeling (Schelling, K. Fr. A.). Ta pismena prepiska je sada dostupna i u uzornom izdanju *J. G. Fihte, pismena prepiska (J. G. Fichte, Briefwechsel)*, izdata od strane H. Šulca (Schulz, H.), 2 toma, 2. izdanje 1930.

SADRŽAJ

Prethodna napomena	5
--------------------------	---

F. V. J. Šeling:

FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA O BIVSTVU ČOVEKOVE SLOBODE I PREDMETIMA KOJI SU SA TIM POVEZANI

Predgovor	9
Indeks imena	89

M. Hajdeger:

ŠELINGOVA RASPRAVA O BIVSTVU ČOVEKOVE SLOBODE (1809)

Predgovor izdavača	93
Uvodna razmatranja	95
1. Šelingovo delo i zadatak izlaganja	95
2. Podaci o Šelingovom životu; izdanja dela i spisi o njemu	101
3. Šelingovo pitanje o slobodi i povesno ispitivanje o bitku	108
4. Šeling i Hegel	113
A. Izlaganje prvih razmatranja u Šelingovoj raspravi	
Uvod Uvoda. (I, VII, str. 336–338)	117
1. Sloboda u celini znanstvenog svetonazora	117
2. Šta znači sistem i kako dolazi do obrazovanja sistema u filozofiji?	130

3. Nacrt novovekovnih projekata sistema (Spinoza; Kantova volja za sistem. Značaj Kanta za nemački idealizam)	147
4. Korak izvan i preko Kanta (Intelektualni zor i apsolutno znanje kod Šelinga) ...	161
5. Da li je sistem slobode mogućan? (Onto-teo-logija. Principi saznanja)	170
6. Nezaobilaznost ispitivanja o sistemu slobode	184
B. Izlaganje Uvoda u Šelingovoj raspravi (I, VII, str. 338–357)	191
1. Pitanje sistema i panteizam	
2. Različite mogućnosti tumačenja panteizma	200
3. Panteizam i ontološko pitanje (Identitet; dijalektika onoga „jeste”)	209
4. Različiti oblici pojma slobode (Ontološko pitanje kao osnovno pitanje)	223
5. Bit i granice idealističkog postavljanja pitanja	235
6. Šelingov pojam slobode: sloboda za dobro i za zlo ...	245
C. Izlaganje glavnog dela Šelingove rasprave. Njen zadatak: Metafizika zla kao polaganje osnova jednog sistema slobode (I, VII, str. 357–416)	257
I. UNUTRAŠNJA MOGUĆNOST ZLA	259
a) Pitanje o zlu i pitanje bitka	259
b) Spojevina bitka: Šelingovo razlikovanje osnova i egzistencije	262
c) Postajanje boga i onoga stvorenog (Vremenitost, pokretnost i bitak)	271
d) Spojevina bitka u bogu	280
e) Čežnja kao bivstvo osnova u bogu. Egzistencija boga u identitetu sa njegovim osnovom	291

f) Stvaranje kao pokretnost postajanja apsoluta i onoga stvorenog. Upojedinačavanje onoga stvorenog	299
g) Dostojnost pitanja današnjeg shvatanja prirode. Zbilja i predručnost	311
h) Svojevolja i univerzalna volja. Razdvojjivost principâ u čoveku kao uslov mogućnosti zla	314
II. OPŠTA ZBILJA ZLA KAO MOGUĆNOST ONOGA UPOJEDINAČENOG.	326
III. POSTUPAK UPOJEDINAČAVANJA ZBILJSKOG ZLA	336
IV. OBLIK ZLA KOJE SE POJAVLJUJE U ČOVEKU	343
V. OPRAVDAVANJE BOŽANSKOSTI BOGA U POGLEDU NA ZLO (str. 394 sredina – str. 398)	347
VI. ZLO U CELINI SISTEMA	350
VII. NAJVIŠE JEDINSTVO BIĆA U CELINI I ČOVEKOVA SLOBODA (str. 406 početak – str. 416 kraj)	353
Dodatak	359
Odabrani delovi iz manuskripata pripremu za seminarâ o Šelingu u letnjem semestru 1941. g.	361
Povesno-pojmovno tumačenje bivstva osnova	387
O raspravljanju sa metafizikom nemačkog idealizma i metafizikom uopšte	394
Dvoznačnost pitanja bitka	396
Metafizika i <i>Bitak i vreme</i>	396
Vremenitost kao ekstatičko vremenovanje	397
Odlomak iz beležaka za seminar 1941–1943.	400
Rečnik važnijih termina	409
Indeks imena	413

Fridrih Vilhelm Jozef Šeling
Martin Hajdeger
RASPRAVE O SLOBODI

Za izdavača
Dijana Dereta

Izvršni urednik
Anja Marković

Lektura i korektura
Aleksandra Šašović

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-094-7

Tiraž
1000 primeraka

Beograd 2016.

Izdavač / Štampa / Plasman
DERETA doo
Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd
tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižara DERETA
Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

CIP – Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

123.1

14 Шелинг Ф. В. Ј.

ШЕЛИНГ, Фридрих Вилхелм Јозеф, 1775–1854

Rasprave o slobodi: Filozofska istraživanja o bivstvu čovekove slobode i predmetima koji su sa tim povezani / Fridrih Vilhelm Jozef Šeling. Šelingova rasprava o bivstvu čovekove slobode : (1809) / Martin Hajdeger ; prevod s nemačkog Miloš Todorović. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2016 (Beograd : Dereta). – 420 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Filozofija / [Dereta])

Prevodi dela: 1. Philosophische Untersuchungen Über das Wesen der Menschlichen Freiheit und die damit Zusammenhängenden Gegenstände / Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling. 2. Schellings Abhandlung Über das Wesen der menschlichen Freiheit (1809) / Martin Heidegger. – Tiraž 1.000. – Str. 5-6: Prethodna napomena / Miloš Todorović. – Rečnik važnijih termina: str. 409–411. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Registri.

ISBN 978-86-6457-094-7

a) Шелинг, Фридрих Вилхелм Јозеф (1775–1854)

b) Слобода (филозофија)

COBISS.SR-ID 225561612